

un caracter preponderent lingvistic. Se înțelege că recuperarea, dar și înțelegerea valorii contextual-temporale a expresiilor și termenilor din text rămân primordiale. Virtutea răbdării vine din înțelegerea timpului care arată că încă tot nu se poate trece la punerea în prim plan a hermenezei din perspectiva momentelor ulterioare căci carențele la cititor ar fi prea grave, cu consecințe imposibil de prevăzut la nivelul formării conștiinței acestuia⁵. În plus, înseși vocile citate de obicei — ele însele grevate de povara și poverile timpului lor — prezintă întrepreri care mai curînd diferă, chiar dacă concluzia ultimă se vrea aceeași.

Autorul traducerii de față și-a înțeles și asumat pe deplin misiunea față de triplul destinatar al lucrării: cititorul interesat, cercetătorul și cultura română. Există aici un echilibru delicat pe care Bartolomeu Valeriu Anania îl sugerează cu mare finețe. Mult prea departe de a fi un zelos rob care își destăinuie cu fală propria erudiție (în acest scop adunată), care defrișează febril tainice păduri și care se îmbată de plinătatea tolbei în care a adunat flori smulse din corola de minuni a lumii, arhiepiscopul de Cluj ne învață deosebirea dintre cuvintele care trebuie ispitite și cele pe care teologii le cercetează și admiră în chipul lăsat de Dumnezeu: în ansamblu. De aceea, conținutul teologic al notelor este dozat cu înțelepciune și har, cu dărnicia duhovnicului, dar cu prudența cu care Moise a ridicat șarpele în deșert. În același chip, chestiunile de lingvistică se dezvoltă pînă la nivelul maxim armonios, nedepășind nici nevoile cititorului cult, nici cunoștințele celui care le prezintă și nici puterea de înțelegere a cititorului avid. De aceea, prezenta traducere este una spre preamărirea limbii și a culturii române, a spiritualității românești, spre buna și dreapta edificare a credinciosului, călăuzit cu generozitate și măsură sacerdotală.

În mod hotărît, era imperios ca o astfel de traducere să apară. Într-un exemplu rațional de echilibru, stăpînire și erudiție binefăcătoare, ostenitorul la această ediție a știut valorifica roadele timpului care decantează munca a numeroși pasionați, și a reușit să elibereze, în limba română, spiritul *Bibliei*, într-un mod care depășește optimismul oricărei așteptări.

(ALEXANDRU GAFTON)

Constantin Frâncu, *Evoluția reflecțiilor privind limbajul din Antichitate pînă la Saussure*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2005, 198 p.

Profesorul universitar dr. C. Frâncu continuă mai vechile sale preocupări de istorie a lingvisticii, îndeosebi a filozofiei și teoriei limbii, a metodologiei, dar și a lingvisticii „empirice”, „practice”, empirice sau „materiale” (cum îi spun unii). În 1979 îi apărea, la Editura Universității, *Curs-ul de lingvistică generală*, iar la Editura „Demiurg” remarcabila sinteză *Curenți și tendințe în lingvistica secolului nostru*, ed. I, 1997, ed. a II-a, 1999.

Beneficiind de o bibliografie excepțională, de ultimă oră și cvasicompletă, dar și de o rară capacitate de a o mînuși, prelucra, sintetiza, sistematiza și evalua critic, aproape în toate cazurile cu obiectivitate și justețe, autorul a realizat una din cele mai bune și mai valoroase lucrări în domeniu, de la noi și de aiurea, privitoare la istoria lingvisticii mondiale. Materialul este împărțit în șapte capitole (ultimul — p. 162 u. —, consacrat cărturarilor români) și prezentat pe mari epoci, urmîndu-se, implicit, și paradigmele științifice care au dominat (succedîndu-se, dar și intersectîndu-se prin reacții și chiar negări) aceste

⁵ Și cum altfel se mișcă lumea oamenilor dacă nu sub impulsul a ceea ce ei cred sau li se pare?

numeroase reflecții despre limbaj: logico-filozofică, biologită (naturalistă), psihologită, sociologică, structuralistă (formalizantă).

Fără să discute în mod special raportul dintre teorie și metodă (teoria ghidează metoda, aceasta, corect aplicată, poate naște teorii, cf. discuția la I. Lobiuc ș.a., *Epistemologie și metodologie în științele limbajului*, „Demiurg”, Iași, 2002, p. 11 u.), autorul urmărește mersul gândirii și cunoașterii lingvistice nu numai pe seama descoperirii de noi fapte științifice și a construirii, pe baza lor, de noi generalizări teoretice, ci și pe seama revizuirii (reinterpretării, reevaluării) rezultatelor științifice anterioare, chiar dacă fiecare generație de savanți abordează istoria unei sau alte științe din punctul de vedere al intereselor și cerințelor epocii respective. Demersul istoric este și un antidot la dogmatism, care naște o falsă interpretare despre știință ca ceva definit odată pentru totdeauna, ca ceva operînd cu noțiuni, constructe și formule imuabile. Viziunea istorică și apelul la surse primare au arătat că dogmatizarea tezelor științifice o fac nu creatorii înșiși de teorii științifice, ci comentatorii lor; precizările (detaliierile, precauțiile etc.) din original se uită cu vremea, ceea ce a fost ipoteză devine aserțiune, producîndu-se astfel o ruptură între idei și starea reală de lucruri.

În aceeași lucrare am semnalat, cu referințe, prin formalizarea cunoașterii, pericolul iluziei că metodele ar fi independente de obiectele cercetate, posibilitatea unei conceperii subiectiviste a naturii cunoașterii, reînvierea apriorismului gnoseologic. Se știe, apoi, că activitatea cognitivă a omului reunește în ea necesitatea și accidentalul, esența și fenomenul, după cum adevărul și eroarea — noțiuni care, logic, se exclud una pe alta — sînt împletite, în istoria științei, în aceeași „țesătură” a cunoașterii. Așa se face că pe lângă judecăți juste au fost create zeci de teorii false, de concepte absurde, de abstracțiuni ne-științifice sau declarate de adversari, ca atare (cf. criticile foarte dure — discutate în lucrarea noastră de mai sus — ale lui Gh. Ivănescu la adresa lingvisticii generative, care ar fi plină de ficțiuni).

Din păcate, în destul de numeroasele istorii ale teoriilor și metodelor asupra limbajului, organizarea epistemologică a cunoașterii lingvistice nu a beneficiat de atenția cuvenită. Astfel, M. Leroy (1963, p. 189) constată, pe două pagini numai, multe accidente și „ciocniri” pe drumul aparent rectiliniu și armonios parcurs de știința limbii din antichitate pînă în zilele noastre, drum semănat și cu „iluzii romantice”, dar și cu aserviri față de alte științe: limba a fost văzută cînd ca organism viu, cînd ca un bun social supraindividual, fixat în conștiința colectivă a comunităților lingvistice, cînd ca sistem de forme detașate de contingente, o entitate supra-umană metalingvistică.

Am citat și comentat opinia lui G. Mounin (1967, p. 9-11 — titlurile fiind date și la mine, și în cartea recenzată aici, care trebuie neapărat citită, rîndurile sumare de aici fiind o invitație directă la aceasta) că nu poate fi vorba doar de o „istorie a surselor, a influențelor, a genealogiilor intelectuale”. Dar același exeget sublinia, după K. Marx, necesitatea de a se avea în vedere „formarea, deformarea și rectificarea concepțiilor științifice”, apoi discontinuitățile datorate anumitor secțiuni epistemologice, admițînd totodată, și filiațiile, cîtă vreme există „adevărați precursori” (Mounin, *ibidem*, p. 6-7). Și F. M. Berezin, *Istoriya lingvističeskich učenij* (=Istoria doctrinelor lingvistice), Moscova, 1975, p. 3, admițînd puterea tradiției în științele socio-umane și poate mai ales în lingvistică, afirmă că „noul în știință nu este niciodată negarea trecutului (nici nu ar fi posibil, căci lingvistica ar trebui să se nască sau să renască zilnic, ci doar o schimbare, adîncire și generalizare esențială a lui, conform stadiului contemporan al științei. [...] noile achiziții au fost o prelungire directă a legităților și teoriilor deja descoperite, dar la un alt nivel, mai înalt, al dezvoltării științei”.

Cf. I. Lobiuc, *Curs de lingvistică generală. 1. Direcții și metode de cercetare în lingvistică*, Editura Universității, Iași, 1979, *passim*, unde îl mai invocam pe R. Jakobson (II, p. 18), care, discutând progresul, pe fondul tradiției, în lingvistică, afirmă că „Spre sfârșitul activității sale științifice, Saussure a adoptat concepția *stoică* (deci antică — subl. ns.) a semnului verbal, un compus dublu dintr-un semnificant perceptibil și un semnificat inteligibil”.

Evaluările diferă. Pentru E. Benveniste, „Timp de secole, de la presocratici pînă la stoici și alexandrini, apoi în renașterea aristotelică care prelungește gîndirea grecească pînă la finele Evului Mediu latin, limba a rămas obiect de speculație, nu de observație. Nimeni nu s-a nevoit pe atunci de a studia și a descrie o limbă pentru ea însăși, nici de a verifica dacă, fondate în gramatica greacă ori latină, categoriile aveau validitate generală. Această situație nu s-a schimbat deloc pînă tîrziu” (II, 19). Observația mare contrazisă de cel puțin gramatica lui Pănini (cf. Frâncu 2005, p. 16 u.; Lobiuc, 1979, p. 39 u.).

Dacă pentru R. Jakobson (II, 11), lingvistica veacului XX oferă o „remarcabilă uniformitate” și unitate în tendințele ei de bază în opoziție cu principiile foarte eterogene din veacul XIX și primele decenii ale celui următor, după aceasta lingvistica intră în *criză* (H. M. Gauger: posibilitățile lingvisticii sistemului sînt epuizate; lingviști, care se întorc la probleme puse înaintea lui Saussure; se vorbește tot mai puțin de limbă și tot mai mult de lingvistică; metoda nu mai e calea care duce la obiect; ea devine, pentru mulți, un scop în sine), cf. *Epistemologie, passim*.

În fine, revenim la opiniile lui Gh. Ivănescu pentru continuitatea bunelor tradiții și împotriva inovărilor cu orice preț (*Producerea vorbirii*, în *Probleme de metalimbaj și metaliteratură*, Iași, 1981, p. 3-7): lingvistica nu are nevoie de revoluții, ci de „recunoașterea adevărilor deja constatate și de corectarea lor întru afit, cît această corectare e impusă de fapte”; „o știință practică timp de două milenii, cum e cazul lingvisticii (în special, al gramaticii), nu poate fi falsă, ci numai imperfectă, perfectibilă. [...] Lingvistica trebuie să înceteze de a mai fi locul de manifestare al tuturor fanteziilor. Lingviștii trebuie să dorească mai puțin de a inova, de a răsturna ce s-a făcut în știință pînă la ei, cît de a se supune la obiect, la realitate, și *de a cuprinde în concepțiile lor toate realizările trecutului*”.

Am stăruit asupra acestor chestiuni și pentru a vădi că lucrarea recenzată corespunde cum nu se poate mai bine dezideratului din urmă. Valoarea lucrării constă, printre altele, în mersul permanent pe două coordonate: *prospectivă*, de a căuta și „înnoda” liniile care prelungesc în viitor gîndirea epocilor trecute, și *retrospectivă*, de a releva valorificările tradițiilor și asigurarea continuității în cunoașterea lingvistică progresivă. Lucrarea este — precizează autorul — selectivă, de aceea, la exemplele autorului se pot adăuga și altele. Să precizăm, mai întîi, că, deși împărtășește ideea lui A. Meillet că inventatorii scrierii au creat lingvistica și prin cea dintîi au conștientizat structura limbii lor, el se decide de o *preistorie a lingvistii*, bazată pe diverse sisteme de scriere (ca la G. Mounin, *Histoire de la linguistique générale*, Paris, 1967). Precizăm că și alți specialiști agreează ideea de a începe istoria lingvisticii cu scrierea, chiar dacă recunosc că ultima este doar un sistem de fixare grafică a comunicării orale, fără influență asupra structurii limbii ca atare, căci una și aceeași limbă poate fi notată prin mai multe sisteme de scriere (alfabete). De pildă, în excelenta exegeză a lui Adam Heinz, *Dzieje jeczykoznawstwa w zarysie* (= *Istoria lingvisticii în schiță*), Varșovia, 1978, 518 p., se tratează tocmai această „preistorie” din Egipt, Mesopotamia (Chaldeea — Babilon) și Asiria — fostele Sumer și Akad —, apoi,

Siria — Palestyna — Egea, Fenicia, Iudeea, Creta și China. La Antichitate, celebrul lingvist polonez se ocupă doar de India, Grecia și Roma.

Mai amintim, cu acest prilej, și modul de organizare a materiei: lingvistică (gramatică) teoretică vs. lingvistică (gramatică) materială pentru antichitate, Evul Mediu și sec. XV-XVII; lingvistică diacronică sau/ și sincronică teoretică, respectiv, materială, pentru sec. XIX (al evoluționismului); pentru sec. XX (structuralist) se introduc și alte diviziuni: lingvistică structurală/ non-structurală, formală/ funcțională etc. Oricum, încă din 1979, noi am dezbătut cele trei poziții privind Scrierea ca „problemă” lingvistică, afirmând că ea nu este o analiză lingvistică propriu-zisă, ci doar o tehnică de transcriere grafică a limbii vorbite, deci, pur practică, deși, cu timpul și din alte puncte de vedere, limbajul scris va deveni, prin compensație, superior celui oral (cf. *Direcții și metode ...*, p. 30-39).

C. Frâncu preferă să plece de la ipoteza că, ante-scriere, vor fi fost existat *texte orale*, de pildă, cele *religioase* de tipul textelor sacrale, alături de textele vechi grecești (să zicem, epopeile lui Homer), și că, acestea fiind vehiculate inițial și mai mult timp după aceea, numai pe cale orală, obligau vorbitorii (castele) la memorarea acelor texte, timp de secole, pînă la fixarea lor în scris. Circulația unor asemenea texte pe cale doar orală, la imperativitatea lor pentru gnoseologie, a necesitat metode speciale (totuși, de cine, cum și cînd create?) de memorare și reproducere a lor de generațiile care le-au succedat, fapt care „a dus la o știință implicită de segmentare a enunțurilor, de stabilire a granițelor cuvintelor, a structurii morfologice a cuvintelor și, în ultimă instanță, a analizei în elemente minimale semnificative (*moneme*) și distinctive (*foneme*)” (p. 15). Totuși la această ipoteză temerară a unei științe implicite (= *el saber originario*), pe care E. Coșeriu o accepta (deși E. Sapir dovedise puțința de a segmenta cuvîntul din lanțul fonetic al unei limbi amerindiene, adică de a-l izola și, apoi, de a îl reîncadra), ne-am putea întreba cît pot rezista vorbitorii dintr-o generație sau mai ales dintr-un șir de generații la transmisia unor texte (să zicem a rugăciunilor *Tatăl nostru* sau *Crezul*). Putem spune că memorarea unor astfel de texte (aici, relativ scurte) este mai degrabă mecanică, pe cînd memorarea și reproducerea doar pe calea comunicării orale a unor texte de lungimi mari devine conștientizabilă și pentru individ și, mai ales, pentru colectivitatea dată. Oricum, ipoteza rămîne valabilă, pînă la noi confirmări dinspre socio- și psiho-lingvistică. Mai mult, o limbă nu constă dintr-o „sumă de enunțuri” fabricate și „încremenite”, încît cercetarea este datoare să depisteze sursele (cauzele) fenomenelor, adică „formule” pentru fabricarea la infinit de noi mesaje.

Oricum, autorul începe expoziția cu India veche, o societate divizată pe caste, mai puțin democratică față de Grecia. Autorul demonstrează „perenitatea” lingvisticii indiene antice, la care am adăuga doar două observații: meritul acestei lingvistici de a fi creat primul metalimbaj (cunoscut); cf. *sphota* ‘fonem’ și *dvhani* ‘sunet’; considerațiile nu doar despre *cazuri*, ci și despre *diateze* la verb etc. Lui L. Bloomfield, gramatica lui Pānini i se părea ca „unul din cele mai înălțătoare monumente ale inteligenței umane”, sanscrita fiind singura limbă descrisă cu atîta perfecțiune, ea devenind, cu timpul, limba literară oficială a întregii Indii brahmanice.

Trebuie apreciate ca binevenite și competente discuțiile, începute deja de aici (p. 24 u.), despre semnul lingvistic, după noi, chestiune esențială din filozofia limbajului, căci în și prin semn se realizează triada limbă ↔ gîndire ↔ realitate sau invers. Bazat, și pe bună dreptate, aici mai ales pe E. Coșeriu, C. Frâncu realizează, pentru antichitatea greacă și pentru cea latină (inclusiv tîrzie), sinteze memorabile, căroră, poate, le lipsește un plus de

accent pe metodele folosite pe atunci, cu valoarea, diversificarea și ierarhia (la nevoie, utilitatea) lor. Aceleași sinteze impecabil făcute le găsim și pentru lingvistica medievală (mai larg, renașcentistă), ca și pentru lingvistica secolelor XVII-XVIII.

Cu privire la cea din urmă, în *Direcții și metode ...* (1979) noi am reținut și am accentuat, împreună cu M. Foucault (*Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*, Paris, 1966), dar și Alain Rey (*La lexicologie*, Paris, 1970), că ea a fost, pe de o parte, *descriptivă și sincronică* (fără a lipsi elemente de *istorism*), pe de alta, a fost *lexicologică și semantică*, tema majoră, chiar centrală, a reflecțiilor despre limbaj fiind *cuvîntul-semn ca reprezentare*, reflecțiile fiind bazate pe ipoteze filozofice și pe o cunoaștere foarte parțială a faptelor de limbă, limitate adesea la un singur sistem lingvistic, dar tinzînd spre universalitate. Abia în sec. XIX scena lingvisticii va fi invadată de *cuvînt* nu ca *semn*, ci ca *formă*, care se descompune și se compune... (cf. întreaga discuție în *Direcții și metode ...*, p. 188 u.).

Ca să subliniem importanța și necesitatea unei asemenea lucrări, prin valorizările pe care le face și la care îndeamnă, să amintim, pe scurt, de teza „geniului” limbilor, care apare deja la F. Bacon, trece la J. Locke, Th. Hobbes, Leibniz, J. Harris, Vico și, înainte de a trece pe un loc central în doctrina lui W. v. Humboldt (*Weltanschauung*), va fi învigorată de Herder. Concepția acestuia din urmă despre legătura dintre *limbă și gândire* i-a influențat în mare măsură pe Humboldt, Steinthal, Croce. Considerat de unii drept creatorul primei teorii istorice a limbii, Herder va citat ca sprijin de către L. Spitzer pentru a sa „psiholingvistică” (în opoziție cu cea „neopozitivistă” sau „mentalistică”), cf. I. Iordan (1962). H. Lefebvre va lega teza în discuție — considerînd-o într-un fel mistică — de ipostazierea, de către acei filozofi care doar se servesc de un limbaj în loc de a-l studia în sine și pentru sine, a unei singure limbi, în sens filozofic, ca greaca (pentru Heidegger), germana sau latina (v. discuția și referințe la I. Lobiuc, *Direcții ...*, p. 179 u.).

Mai recurgem la un exemplu, dar contrar (deși și acesta, merit să releve dificultățile unor judecăți obiective asupra istoriei filozofiei limbajului, mai larg, a lingvisticii generale).

Respingînd ideea lui W. Thomsen (1902) că gîndirea lingvistică și filozofică a sec. XVII-XVIII nu are vreo valoare, fiind o simplă reluare — în alte forme — a filozofiei grecești, T. de Mauro susține că toți marii gînditori de la Platon și Aristotel pînă la Leibniz și Vico, s-au străduit să înțeleagă cum funcționează limbajul (deși M. Schlick, 1938, susținea că abia Wittgenstein și în genere, pozitivismul logic au meritul de a fi atras, primii, atenția filozofilor asupra limbajului, iar H. Lefebvre va atribui acest merit lui Hegel). Numai că, reproșîndu-i lui Aristotel prea multă încredere în existența și puterea limbajului, lingvistul italian reduce concepția acestuia la ideea că limba este un „repertoriu de imagini fidele ale realității”, idee care ar fi curentă și azi și care a generat verbalismul în știință și logicismul în gramatică, ambele cu efect negativ asupra culturii și cunoașterii, anihilînd secole întregi „orice interes pentru faptele lingvistice” (*Introducere în semantică*, 1978, p. 70). După de Mauro, tocmai între sec. XVI-XVIII și mai ales în acesta din urmă concepția aristotelică a limbii ca imagine sau pictură fidelă a realității intră în criză, Vico, Leibniz și Herder întemeind lingvistica științifică.

De fapt, gîndirea lingvistică aristotelică a exercitat, dacă nu imediat, cel puțin din evul mediu (cînd ea devine nucleul teoriei gramaticale) o influență imensă asupra cercetărilor de mai târziu, iar absolutizarea unuia sau altuia dintre cele trei tipuri de limbaje (*logos-uri: apophantikós, pragmatikós, poetikós*) se va regăsi în permanență și va caracteriza întregi curente lingvistice, pentru a renaște, după cel de-al doilea război

mondial, în așa-zisa logică formală (cf. și cartea recenzată aici, p. 39-43, unde se relevă și polisemia, nocivă, a termenului *lógos*, ca și a echivalentului latin *oratio*).

Cum spuneam, o asemenea lucrare obligă la numeroase asocieri și disocieri, negări și renegări etc., pe care autorul le efectuează, începînd cu acea *știință implicită* de segmentare a enunțurilor, de stabilire a granițelor cuvîntului etc., corelată (-abilă) cu realizările remarcabile ale etnolingviștilor americani în studierea limbilor amerindiene, lipsite de scriere și necunoscute (prin ele E. Sapir a dovedit *realitatea psihologică a cuvîntului*: „Experiența lingvistică, fie că este exprimată în formă scrisă standardizată, fie că este atestată în uz cotidian, dovedește indubitabil că, în regulă generală, nu există nici cea mai mică piedică de a conștientiza cuvîntul ca ceva real psihologic. O probă irefutabilă a acestui fapt poate servi fie și numai faptul că un indian incult, total neobișnuit cu imaginea cuvîntului scris, nu manifestă niciodată vreo dificultate serioasă de a dicta savantului lingvist un text în idiomul matern cuvînt cu cuvînt; firește, el tinde să lege cuvintele unul după altul, ca în vorbirea obișnuită, dar dacă este rugat să vorbească cu pauze și dacă a înțeles ce i se cere, el devine apt de îndată să separe cuvintele ca atare și să le repete cîte unul. Totodată, el refuză în mod ferm să separe formanți radicali și gramaticali, pe motivul că nu mai rezultă sensul”, *Language*, trad. rus. 1934, p. 27).

Firește, la amploarea problematicii și la obligativitatea selectării esențialului din ea, cărții i se pot face adaosuri sau detalieri, chiar numeroase, fără ca ele să poată știrbi din valoarea ei. Bunăoară, se poate stăruii mai mult pe serioasele contribuții la lingvistica teoretică (chiar sincronică) ale lui K. Rasmus Rask, apoi, pe lucrările lui A. F. Bernhardi (1801-3-5), socotite ca un fel de sinteză și „bilanț” al cercetărilor de filozofie a limbajului și descriere gramaticală a lui, în care se schițează o structură a științei limbii care va rămîne în multe privințe tradițională pentru sec. al XIX-lea, ordonată pe două principii (istoric și filozofic) și separată în fonetică, etimologie, formarea cuvintelor, morfologie, îmbinarea cuvintelor (teoria îmbinării și recțiunii cuvintelor) și sintaxa (cf. Mounin, 1967; Lobiuc, 1979).

Ne-am fi așteptat la un loc mai mare acordat lui W. Wundt, ca precursor al psiholingvisticii actuale și care a inițiat o concepție fiziologică și metoda experimentală, detașînd psihologia de tratarea ei mecanicistă și intelectualistă dinspre pozitivisti, fiziologică dinspre naturaliști, încadrînd-o la științe umaniste (alături de filologie și istorie). W. Wundt este actual încă nu numai pentru psihologia limbajului de azi, ci și pentru lingvistica tipologică actuală, el oferind o clasificare complexă, dar consecventă a limbilor lumii. Pe baza principiului humboldt-ian *äussere Sprachform* el a distins 12 perechi opozitive: 1) limbi izolante și aglutinante; 2) nominale și verbale; 3) limbi cu formă gramaticală externă și internă; 4) limbi cu preferință pentru pronume posesive, respectiv, pentru cele personale; 5) limbi cu structură conceptuală simplă sau compusă a pronomelor; 6) limbi prefixale și sufixale; 7) limbi cu și fără gen gramatical; 8) limbi cu preferință pentru acțiune sau pentru alte ipostaze verbale, relative ori subiective; 9) limbi cu structură propozițională atributivă sau predicativă; 10) limbi paratactice sau hipotactice; 11) limbi cu propoziții compuse sau izolate; 12) limbi cu topică liberă sau stabilă (la el întîlnim și o clasificare bazată pe principiul *innere Sprachform*), cf. și I. Lobiuc, *Contactele dintre limbi*. vol. I. *Istoricul teoriilor și metodologiilor*, ed. a II-a rev. și adăug., „Demiurg”, Iași, 2004.

Indiferent de ce s-ar mai putea adăuga sau „corecta”, lucrarea arată, convingător, mersul progresiv înainte al lingvisticii și transformarea ei în știință autentică prin concepții

și, mai ales, metode. Veacul al XIX-lea, de pildă, nu a fost numai evoluționist, ci și sincron în problematica sa teoretică, vizându-se relația limbii cu psihicul comunității și al grupului, cu fiziologia individului și a grupului, originea limbajului, clasificarea limbilor. I s-a reproșat acestui secol ipostazierea istorismului, atomismul și conceperea eteroclită a limbajului și limbilor, prin explicarea faptelor de limbă nu pe terenul aparatului conceptual și metodologic al limbii înseși, ci pe cel al altor științe, care studiau fenomene învecinate cu limba prin substanță sau funcții, dar neidentice cu aceasta, neaparținând formei acesteia. De pildă, reacția contra logicismului sec. XVII – XVIII a mers pe două căi: psihologism (mai întâi social — Humboldt, apoi individualist — Steintahl) și biologism (Schleicher), la neogramatici realizându-se un fel de sinteză a lor ca psihofiziologie, deși în final biruitor se va dovedi psihologismul lui W. Wundt.

Cartea recenzată dovedește elocvent că fiecare epocă ajunge la un apogeu, după care ori decade, ori prin reevaluare realizează un salt calitativ pe baza unor elemente conținute în ea însăși. Odată epuizate ca eficiență metodele, concepțiile și teoriile de pînă atunci, în locul lor se cristalizează, treptat, noi metode, concepții și teorii, care vor culmina, abia în sec. XX, într-o nouă epocă, a structuralismului.

De fapt, bazele structuralismului sînt clare în epoca neogramaticilor (cum susține A. Martinet), cu unele începuturi în sec. XVIII: conceptul de „sistem” era cunoscut în logică (Condillac), iar noțiunea de „organism biologic” se folosea în științele naturale (Cuvier). Primul a rămas fără ecou, a doua a contribuit la dezvoltarea morfologiei. Saussure practica deja în *Mémoire sur le système primitif des voyelles...* din 1871 analiza sistemică. Se separă din fonetică fonologia care, împreună cu dialectologia, va delimita unitățile variate și invariante, ciștigurile culminînd cu Școala de la Kazan a lingvisticii poloneze (cum o numește A. Heinz), care, prin B. de Courtenay și M. Kruszewski, va aduce lingvistica sec. XIX pînă în pragul structuralismului. Acum noțiunea de „sistem” nu va mai fi văzută ca substanță, ci asubstanțial sau transsubstanțial, ca o structură abstractă formal-funcțională.

Cu regretul că lipsește un indice tematic și că nu toate citatele (mai ales din germană) sînt traduse — pentru cititor — în română, vom conchide că C. Frîncu a realizat o lucrare de cea mai mare valoare (care se adaugă celeilalte, *Curenți și tendințe...*), care îl consacra printre specialiștii de mare clasă în domeniul lingvisticii generale și al istoriei ei, ca, de altfel, și în cel al istoriei limbii române (literare).

(IOAN LOBIUC)